

Protestant Theological University

Review of: Brian Hefferman, Radicaal Kloosterleven. Ongeschoeide karmelietessen in de Nederlandse katholieke kerk., 1872-1920 (Amsterdam: Amsterdam University Press 2021).

van Klinken, G.J.

Published in:

DNK Documentatieblad Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800

Published: 01/12/2022

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Klinken, G. J. (2022). Review of: Brian Hefferman, Radicaal Kloosterleven. Ongeschoeide karmelietessen in de Nederlandse katholieke kerk., 1872-1920 (Amsterdam: Amsterdam University Press 2021). *DNK Documentatieblad Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800*, 45(97), 243-245.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-pthu/bibliotheek-pthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Brian Hefferman, *Radicaal Kloosterleven. Ongeschoeide karmelietessen in de Nederlandse katholieke kerk, 1872-1920* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2021) 782 pp., ISBN 9789463722377, € 49,99.

In 2020 functioneerden in Nederland drie kloosters van de ongeschoeide karmelietessen, allemaal in het zuidoosten van het land. Rond het midden van de twintigste eeuw was het aantal van deze 'karmels' aanzienlijk groter. Het betrof toen een contemplatieve orde, binnen strenge afzondering van de buitenwereld (slot) en met het gebed als voornaamste opgave. Tot de nagestreefde ascese behoorde onder meer dat geen schoenen gedragen werden, maar touwsandalen (alpargatten).

Opkomst en bloei van deze beweging van contemplatieve religieuzen blijven intrigeren. In 1872 kwamen de ongeschoeide karmelietessen voor het eerst na de Franse Revolutie weer naar Nederland. De grootste bloei in getalsmatig opzicht deed zich echter voor in de eerste helft van de twintigste eeuw, als het ware tegen de stroom van de inzettende secularisatie in. Ascese, zelfopoffering en gehoorzaamheidseisen werden rigoureuus opgelegd. Zoals Hefferman formuleert: 'Vaak ging het om een *embodied spirituality*, geconcentreerd op pijniging van het lichaam, dat immers een van de weinige terreinen was dat vrouwen ter beschikking stond om de navolging van Christus gestalte te geven en deel te hebben aan zijn missie' (195). In principe werd het individu geacht dit zelf te doen, maar daar werd ook controle en zo nodig pressie voor uitgeoefend. Een karmel werd geleid door een gekozen priorin aan de top en daaronder koorzusters, lekenzusters en buitenzusters. Die laatste namen de portiersdienst waar, en vormden zo een schakel tussen het getraliede slot en de buitenwereld. Hefferman spreekt van een *female homosocial community*, met zeer precies vastgelegde omgangsregels, gradaties en interne controle. Het betreft blijkens de inhoud van dit boek tot het *aggiornamento* van de jaren zestig van de twintigste eeuw inderdaad een radicale beweging, keihard in de manier waarop het *agere contra* werd gepraktiseerd: het breken van de eigen wil, verlangens en neigingen. Een potentieel onderdrukkend ideaal, althans gemeten naar de maatstaven van de huidige tijd die vooral de vrijheid van het individu voorop stellen. Het merkwaardige is dat het versoepelen van deze regels niet de gehoopte vernieuwing van de beweging inluide, maar voor menige karmel het einde. Hoe laat zich dat verklaren?

Brian Hefferman heeft zich bij zijn onderzoek kunnen baseren op een grote hoeveelheid bewaard gebleven archieven. Daarnaast zijn met karmelietessen gesprekken gevoerd over hun ervaringen. Typerend voor de werkwijze van Hefferman is dat hij zichzelf positioneert als een van buiten af waarnemende en analyserende academicus. Op het eerste gezicht lijkt dit een haast onneembare afstand in te brengen tussen de context van beschrijver en beschreven personen. De zowel door groepscode als persoonlijke vroomheid bepaalde taal van de vrouwelijke karmelieten ademt een andere sfeer dan de Engelse kernbegrippen in het observerende proza van Hefferman zelf. Die is zich bewust van zijn eigen vooronderstellingen en legt die zorgvuldig uit. Zijn aandacht gaat uit naar *lived religion*, waarin de ervaringen en de voorstellingswereld van de gelovigen het uitgangspunt vormen. Bij de *performance* oftewel vertolking van identiteit door de zusters hoorde de gehoorzaamheid, maar ook verantwoordelijkheid voor het praktisch functioneren van een karmel-gemeenschap: *female agency*, het lange tijd in de kerkgeschiedenis enigszins verwaarloosde onderzoek naar het vermogen van vrouwen om zelf persoonlijke en maatschappelijke doelstellingen te definiëren en na te streven.

Geen van deze trefwoorden maakt deel uit van het vocabulaire van de karmelietessen zelf. Verschil in taal tussen de auteur en degenen die hij beschrijft werkt in de praktijk echter nauwelijks storend. Een rijk voorhanden bronnenmateriaal heeft daar zeker toe bijgedragen. Het daaruit naar voren komende zelfbeeld van de karmelietessen vormt het uitgangspunt voor de analyse. De uitvoerigheid van de beschrijvingen en de veelheid van citaten mogen een 'pil' opgeleverd hebben die

je niet op een namiddag uitleest, het voordeel van deze werkwijze is wel dat de aandacht gericht blijft op de *lived religion* binnen haar eigen context. Daarbij horen de instructieve beschrijvingen van de strijd die de karmelietessen te voeren hadden tegen niet altijd gewenste inmenging van mannelijke religieuzen (priesters, die onmisbaar waren voor het bedienen van de eucharistie en het biecht horen) en van de zijde van de bisschoppelijke hiërarchie.

Sommige beschrijvingen in dit boek zijn confronterend, speciaal die over handhaving van de discipline en zelfkastijding. Het is bijna onmogelijk om dergelijke passages te lezen zonder kritiek te uiten. Hefferman is daar bewust terughoudend in. Conform het uitgangspunt van zijn studie is het de bedoeling om het zelfbeeld van de betrokkenen te reconstrueren, in hun eigen termen, niet om te oordelen aan de hand van een externe maatstaf. Kritiek vormt wel degelijk een thema, maar uit de mond van de karmelietessen zelf: tot 1960 uiterst ingetogen verwoord, daarna vrijmoediger. In de beschrijving van de latere fasen komt ook duidelijk naar voren dat een radicale zelfontzegging door menigeen niet enkel (of zelf helemaal niet) als bezwaarlijk ervaren werd. Integendeel, strijd tegen het zelf om aldus te komen tot aanschouwing van Christus vormde kern van het door Teresa van Avila en Johannes van het Kruis geïnspireerde levensideaal. Zodra daar niet langer strikt aan werd vast gehouden verviel de gemeenschappelijke grondslag en stonden de karmel-gemeenschappen voor de zware opgave om daarvoor een alternatief te ontwikkelen. Het lukte niet om in iedere karmel tot een nieuwe consensus te komen.

Hefferman brengt de hele ontwikkeling zorgvuldig in kaart. Het heeft waarde om naast zijn studie, met de vooral aan de Engelstalige historiografie ontleende terminologie en methodiek, ook een publicatie van de ongeschoeide karmelietessen zelf te leggen. Die worden vermeld in het uitvoerige overzicht van gedrukte of online beschikbare primaire bronnen, waarin de verbinding met Zuid-Europa en Duitsland duidelijk blijkt (723-733).

Gert van Klinken